



**R. P. Valerii Reginaldi Bvrgvndi Seqvani E Societ: Iesv,
Praxis Fori Poenitentialis**

Ad Directionem Confessarii, In Vsv Sacri sui muneris ...

Regnault, Valère <1543-1623>

Mogvntiæ, 1617

Cap. 7. De pertinentibus specialiter ad rationem iudicandi de peccatis in
iudicio commissis,

[urn:nbn:de:hbz:466:1-78477](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-78477)

ij omnes consentiunt in eiusmodi peccatis. De quorum numero esse censendi sunt, qui canunt & referunt quae composita sunt in alicuius ignominiam: si id quod canitur aut refertur non sit iam publicum. Quod addo, quia si iam sit publicum amissa erit fama: ideoque non laederit per id quod canitur aut dicitur, aut etiam scribitur. Id quod Molina notans in citata *disput.* 35. *num.* 4. Aditerationi congruenter, in idem criminem incurere eum, qui signum aliquod apponit, quo significetur quidpiam infamatorum: ut si ad fores alicuius appendat cornua, ad significandum uxorem fallere ipsi fidem, adulteramve esse: nam tale quid non minus laesivum est famae, quam scriptura qua illud idem significaretur.

118.

Quartum documentum est. Quando ex libello diffamatorio infamia secuta est re ipsa, aut aliquod ulterius damnum, incurri obligationem ad illorum restitutionem; prout patet ex communi doctrina de restitutione, tradita in *preced.* lib. decimo. Quae obligatio iuxta eandem doctrinam, cadit in omnem eum qui talis libelli quovis modo causa fuit, aut euulgavit: itemque in eum qui ad illius compositionem aut euulgationem cooperatus est.

Quintum documentum est, quod Molina habet in fine citatae *disput.* Eum quidem qui libellum famosum composuit, aut primo euulgavit, teneri ad restitutionem laesionis famae, aliorumque damnorum inde secutorum: non tamen omni ex parte ante alios: quia si quis ulterius libellum ipsum euulgaverit, talis tanquam executor, censetur primaria causa damni ex ea ulteriori divulgatione secuti: is vero qui composuit, aut primo euulgavit (nisi eandem ulteriorem divulgationem mandaverit) tanquam cooperator qui praebuerit executori instrumentum, restituere tenebitur tantum in illius defectum.

Documenta de aperture litterarum alienarum.

SECTIO POSTERIOR.

119.

Primum est. Semper esse peccatum literas alienas sine rationabili causa aperire: nisi id fiat de consensu mittentis, aut eius ad quem mittuntur. Idemque est, si quis legeret aliquod scriptum alienum etiam non clausum: si quidem praesumeret eum cuius illud est, legi nolle: quia cum is idem habeat ius ad nolendum, sit ipsi iniuria, illud violando contra ipsius voluntatem. Erit vero peccatum mortale litteras alienas aperire, aut legere, quando timeri potest inde eventurum aliquod notabile damnum infamiae, aut quodcumque aliud: vel quando iuste timeri potest ea via deueniri posse in cognitionem alicuius rei, quam secretam esse multum expediret, vel quam merito is cuius sunt litterae, vel is ad quem mittuntur ita clausae, multum optaret esse occultam. Nam quamvis ex ea aperture nullum sequatur damnum: iniuria tamen quae fit illas aperiendo, tanta aliquando esse potest, attenda qualitate rei quam quis vult esse secretam, ut pertingat ad culpam mortalem. Quando vero ex aperture, vel lectione litterarum nihil tale iuste timeretur, solum esset veniale peccatum illas aperire aut legere. Quod si ex iniusta aperture, aut lectione damnum aliquod sequatur: quia causa huius per illam dabitur, sequetur quoque obligatio ad eiusdem damni restitutionem.

120.

Secundum documentum est. Si adfuerit causa rationalis, tamen aperturem aut lectionem posse fieri sine peccato, ut quando Praelatus Religiosorum vel Religiosorum, ex suae religionis statuto possit cum iudicaverit expedire, litteras quae ad subditos suos mittuntur aperire, & eas quas iidem subditi ad alios mittunt, legere. Item quando tempore belli in locis finitimis hostium, aperiuntur litterae à ministris ad id aepub. deputatis, aut alias, quoties ex aliqua graui causa iudicatur ita expedire reipub. aut bono communi. Teneantur tamen praedicti ministri quae secreta legerint, non propalare, perinde ac alia secreta. Immo si certo scirent nihil contineri in talibus litteris quod reipub. noceat, teneantur desistere ab earum lectione: quoniam illud solum licitum est, quantum sufficit ad prospiciendum bono communi.

Privatus etiam licite aperire potest literas alienas, ex quibus iuste timeat, aliquod damnum sibi iniuste parari, ut illud ugiat aut impediatur. Immo quando iuste timeret parari pro-

ximo; ut illud impeditur. Nō liceret tamen ipsi in eis legere, quam satis esset ad tale damnum iniustum cavendum. Item quando ex consensu expresso vel praesumpto eius qui mittit, aut eius ad quem mittuntur, literae aperiuntur: ut cum amicus ad amicum vel socium literas suas aperit, ne illius negotia iacturam grauem patiantur, vel ut ea melius fiant: bona fide iterum credens nullum illi esse, à quo ille ad eum mittuntur, malitiam aperiri, quam ab ipso, i-tant ipsi talis aperture videatur placitura. Haec omnia habentur ex Syluest. in verbo Fallarius quaest. 1. Caiet. & Armilla in verbo Literas, Navarr. ad cap. Sacerdos, De poenitent. distinct. 6. num. 10. & aliquot sequentibus.

Tertium documentum (quod Molina proponens in *sequenti* *disput.* 36. *notissimum merito ait*) est. Illum qui inuentam chartam in qua memoriz gratia descripta habentur alicuius peccata, mortaliter peccare legendo illam, si ante quae legat aut cum legere coeperit, aduertat quidnam sit, nec ablineat à legendo. Peccat enim grauius contra iustitiam, comparans sibi notitiam, quae talis est aut esse potest, ut proximus cuiquam committi nolit tanquam sibi damnosam. Adde in eo iniuriam fieri Sacramento poenitentiae, ad quod ordinatur talis scriptio facta ad habendae peccatorum memoriam. Quae de realias in 1. parte lib. 3. plenius. Multo vero maius peccatum erit talem chartam aliis ostendere, vel alia ratione peccata contenta in ea detegere: quia tunc magis datur occasio infamiae & aliorum damnorum, si quid reueletur alicuius momenti. Quae damna si ea restitui debent restitutione, ut manifestum est.

CAPVT VII.

De pertinentibus specialiter ad rationem iudicandi
de peccatis in iudicio commissis.

Septem sunt personae quae in iudicio forensi possunt peccare: Iudex, Aduocatus, Procurator, & Notarius vna ex parte; & accusator, reus & testis ex altera. Quae autem ad illos pertinent trademus in fine libri sequentis, ubi de officiis ipsorum instituetur tractatus: quae vero ad hos pertinent in praesentiarum persequemur, sequentes praecursum Gregorium Sayrum ad Decalogum libro ultimo, ubi de iisdem personis elaboratam habet tractationem: ita plenam, ut ei addenda, vix occurrant.

SVMMARY PARS PRIMA.

- 122 Vnde dicitur accusator, & illius definitio.
- 123 Solennitas cum qua iuris civilis praescripto, accusatio fieri debet.
- 124 Licite quae dem priuatus potest aliam de iniuria sibi illata accusare, sed ad id non tenetur.
- 125 Obligatio accusandi quando crimen vergit in detrimentum boni communis.
- 126 Si ad remedium sufficit denunciatio, non est usurpanda accusatio.
- 127 Quae sit oblati priuata persona, cum crimen vergit tantum in damnum priuatum, & quae officialis publici.
- 128 Qui reiciantur ab accusando.
- 129 Quilibet admittitur ad accusandum de heresi.
- 130 Ad licitam accusationem requiruntur debitus modus probandi, & recta intentio.
- 131 Requiritur quoque iustitia, quae violatur calumnia, praenarratione & tergiversatione, & quid sit calumniari.
- 132 Quid praesentari, quidque tergiversari.
- 133 Quatuor modi quibus accusator potest ordinare, & cum ista causa ab accusatione desistere.

De accusatore.

SECTIO I.

ACCUSATOR, ut habetur in cap. Forus, De verborum signific. vocatus est, quasi causator, quia ad causam vocat eum quem appellat. Quia autem sit, satis intelligitur ex definitione accusationis, quae dicitur maleficia alicuius apud Iudicem delatio ad vindictam publicam. Eius prior pars tenens locum generis, indicat illud in quo accusatio conuenit cum actione proprie dicta, & cum

denunciatio

denunciationis. Nam & hæc possunt esse delationes maleficij apud Iudicem. Posterior pars vero indicat illud in quo differt ab illi dem. Etenim accusatione aduersus Reum agimus ad vindictam publicam; non autem vt nobis aliquid detur aut fiat. Actio vero proprie dicta, rem nostram commodumve proprium persequimur. Exempli gratia: si quis aduersus furem agat, vt quadruplum rei sit ab eo ablata consequatur, actionem seu iudicium civile instituit; si ad id potissimum agat vt fur flagris cædatur, aut ad aliquam pecuniam silco applicandam condemnentur, instituit accusationem seu iudicium criminale. Denunciatione demum, de ferimus eundem non ad vindictam, seu vt puniatur; sed solum ad emendationem, seu vt Superioris providentia nocere impediatur. Cæterum pro ratione iudicandi de peccatis, accusatoris duo præcipue nobis occurrunt consideranda: obligatio accusandi, & quæ necessaria sunt vt accusatio iuste fiat.

De solemnitate autem, cum qua debet accusatio fieri ex præscripto iuris civilis, sufficit monuisse eam potissimum consistere in solemnii protestatione libello inscripta (vnde dicitur inscriptio, eo sensu quo tam digestis quam codice ponitur titulus De accusationibus & inscriptionibus) qua accusator profitetur se accusare reum, huius vel illius criminis, hoc tempore & modo commissi. Per eam autem (sicut id si re non aduocatur) tacite obligat se ad subeundam, si non probauerit, eandem pœnam quam si ipse probauerit, subiturus est reus. Eaque de causa debet tanquam correus, pendere iudicio in carcere detineri, aut si de iussu forensis dare. Ita habetur ex lege penul. & vltima Cod. De accusationibus. Addendum etiam est. quod Gregorius à Valent. ex Soto habet 2.2. disp. 5. quæst. 12. in fine, longo vsu accusationem desisse securari, secundum solemnitatem iuris; & introductum esse querimoniam faciendam denunciatione verbalis. Nam tum ad bonum commune, vt facilius tectis accusatoribus punirentur delinquentes; tum ad bonum priuatum, vt obuiaretur in commodis eorum qui nocentes crimina, ad Iudicem ea deferrent; introduci ac constitui cepti sunt Procuratores fiscales qui ex officio crimina quæ populares priuati accusare deberent, ipsi ad iudicium deferrent, accepta ipsorum denunciatione criminali, ratione cuius possent in testes induci contra delinquentem. Quod inuentum accommodatissimum fuit aduersus incommo dum quo crimina in repub. manerent impunita: cum vix vllus priuatus inueniatur qui cognoscens crimina, velit ea ad Iudicem deferre ea conditione, vt si defecerit in probatione, eandem pœnam subire debeat: quam si probauerit, subire debet is quem defert: ac etiam multorum inimicitias, odiaque incurrere.

De obligatione accusandi.

SECTIO II.

114. **R**ationem specialem de peccatis ex hac obligatione iudicandi, complectemur aliquot documentis. Primum est, licitum esse quidem priuato, alterum de iniuria sibi illata accusare; ad id tamen non obligari. Huius prior pars ex eo patet; quod accusatio vindictioque iniuriarum autoritate publica, actus sit iniustitiae, si fiat debitis circumstantiis seruatis, de quibus p. stea. Posterior vero patet ex eo, quod Dominus in oratione Dominica Matth. 6. docuerit nos petere, Dimitte nobis debita nostra sicut & nos dimittimus debitoribus nostris; & D. Paulus ad Rom. 12. moneat nos, iniquis, non volumet ipsos defendite charissimi, sed date locum iræ. Ratioque aperta est: quia cum quisque sit bonorum suorum dominus, liberum est ei si velit condonare iniuriam in eis sibi illatam: nisi tanta premeretur paupertas, vt se & familiam alere non possit condonans sibi iniuste ablata: quia tunc charitas exigeret, etiam interuentu accusationis si opus esset, ea repeti. Aduerte vero obiter, memorata factæ Scripturæ loca consilium continere non præceptum, satis intelligi ex eo quod temporibus etiam Apostolorum, accusatio fuerit in vsu: vt patet ex verbis D. Pauli in priori ad Timoch. cap. 5. Accusationem aduersus presbyterum noli recipere, nisi sub duobus aut tribus testi-

115. Secundum documentum est: Quando crimen directe

immediateque vergit in detrimentum boni publici, siue spiritualis, siue temporalis: estque in fieri, vel in proinctu, vt fiat: eum qui sufficienti testimonio illud probare potest, teneri authorem eiusdem accusare apud Iudicem. Hoc aperta ratio docet, quia vnique iure naturæ incumbit cura boni communis, eiusque detrimentum, siue spirituale, siue temporale omni modo quo potest impedire. Aliquando autem accedit, vt non possit aliter id facere, quam accusando apud publicam potestatem, authorem criminum in eiusdem boni graue detrimentum directe immediateque vergentium: qualia censentur disseminatio prauorum dogmatum, expilatio avarij publici, proditio patriæ, coniuratio in regem, falsificatio monetarum, homicidia per Assassinos, grassationes latronum, & id genus alia quæ versantur in quadam impugnatione boni communis. Quocirca tali casu occurrente, quisque valens probare sufficienti testimonio, tenebitur accusare; nulla habita ratione priuata amicitiae, cum in tali casu, nec habenda sit propria vita, quæ periculo exponenda est, quando pro tuendo bono communi necessarium fuerit; sicut brachium in corpore humano, naturæ instinctu exponit se periculo, pro tuendo capite.

Aduerte vero quod etiam si crimen sit contra bonum publicum: si tamen iam sit omnino completum, ita ut nullo modo actu maneat, non esse obligationem illud accusandi aut denunciandi (vt pote boni communis per illud oppugnatione desinente, ac deficiente) sed tantum ferendi super eo testimonium si interrogatio fiat secundum formam iuris id est, ab habente potestatem & præuia infamia, vel indicis manifestis, vel semiprobatione. Atque hinc, vt ait Tolletus in summa lib. 5. cap. 57. si cognoscas aliquem qui fuerit falsificator monetarum, aut lapsus fuerit in hæresim, simulque scias respiciisse omnino à tali peccato, non teneris illum accusare.

Tertium documentum est: Non esse locum obligationi accusandi quando ad remedium detrimenti communis, sufficere potest simplex denunciatio facta Superiori, cuius est illud adhibere. Ratio est: quia sicut in medendis corporibus male affectis, non est vtendum medicamentis asperioribus, quando leniora sufficiunt: ita nec in propulsandis aliis malis, vtendum est remediis molestioribus, cum suauiora sufficere possunt: prout ad propositum remedium adhibendum per Superiorem, sufficere potest vt tota res ei denunciatur: nisi adsit casus in quo denunciatio nõ censetur bonum exitum habitura, propter Rei auctoritatem vel potentiam; aliudve eiusmodi: essetque res valde grauis, ac negotij circumstantiæ tales essent, vt si ipsum per viam tantum denunciationis, ad Iudicem deferretur, maxima ex parte elaboreretur occasio succurrendi bono communi, impediendique mala magna quæ à communitate arceri magni referat. Quod si non sint mala magni momenti; non esse vtendum accusatione (quæ grane malum est) habet ex communi sententia Gregorius à Valent. 2.2. disp. 5. quæst. 12. pun. 10. 1. versu. Nihilominus. Quando vero detur obligatio faciendi denunciationem, & quando non detur, intelligendum est ex documentis traditis in præcedenti cap. tertio sect. 6.

117. Quartum documentum est: Quando crimen vergit in detrimentum priuatum, seu alicuius tantum priuatae personæ, vt vendicium p. rniciosum, adulterium, homicidium, simplex furtum, eum qui illud nouit, dum est in fieri, aut in proinctu vt fiat, & probare potest sufficienti testimonio, tenetur ad accusationem: nisi aliam viam commodiorem habeat, per quam impediatur damnum secuturum; vt si per solam monitionem criminosis, posset ipsam adducere ad resipiscentiam; aut sufficeret illum secreto denunciare Iudici: aut de periculo monere eum qui periclitatur: nõ nominata tamen persona à qua illud imminet: quia neminem licet famulædere priuata auctoritate, vt nec in vita, aut in aliis suis bonis. Istiusmodi obligationis ratio est: quod vnusquisque debeat quantum potest, via licita proximum ab omni damno & iniuria illatum tueri, iuxta illud Ecclesiastici 17. Attendite ab omni iniquo. Et mandauit illis vnique de proximo suo. Proccedit autem documentum istud, etiam in casu quo quis iurauerit se seruaturum de tali re secretum, ex Nauar. in Enchir. cap. 25. nu. 33. Et ratio est:

quia tale iuramentum nullum est, tanquam vinculum iniquitatis. Ad eiusdem vero intelligentiam plenior, ei accommodanda sunt antedicta pro explicatio duorum præcedentium documentorum.

Quintum documentum est: Priuatum quidem, omissione accusationis in casu quo ad eam obligatur, peccare solummodo contra charitatem, ideoque non teneri ad restitutionem damnorum siue reipub. siue priuatae personæ inde secutorum. Officiale publicum tamen, qui ex officio obligatur accusare, teneri ad restitutionem, cum peccet etiam contra iustitiam, ex cuius violatione obligatio ipsa ad restitutionem confurgit. Et ita eadem officiali perinde vsuuenit ac custodi vineæ, qui pro debito sui officij non denunciatis domino damnum vineæ, peccat & tenetur ad restitutionem eiusdem damni. Vide dicta in præcedenti lib. decimo num. 96. & 97.

128.

Sextum documentum est: Non omnes ad accusationem admitti sed aliquos ab ea repelli. Alios quidem in penam suorum delictorum: vt infames; per cap. Prohibentur, 2. quæst. prima, & per legem Qui accusare, aliquotq; sequentes, ff. De accusationibus. Et ratio est: quia accusatio requirit auctoritatem in accusante, qua tales carent; vt reipub. proditores, concubinarij, vsurarij publici, ac illi qui subornati falsum testimonium dixerunt. Alij vero ob indecentiam: sicque subditi prohibentur accusare suos Prelatos, seu dominos suos, & filij parentes suos ex citato c. Prohibentur, & multis alijs, in sequenti quæst. 7. Alij autem ob sexum vel ætatem: vt mulieres & pueri ex eod. cap. Prohibentur. Alij demum ob reuerentiam status ipsorum. Sic enim Clerici nisi clericatui renuncient (vt possunt, nondum initiati sacro Ordine) nequeunt accusare, ne quidem laicos, maxime in causa sanguinis, iuxta cap. Sicut Sacerdotes in citata quæst. 7. & cap. His à quibus 23. q. 8. & cap. Sententiam, Extra ne Clerici vel Monachi. Ratio vero est ex D. Thoma. 2. 2. quæst. 64. art. 4. quod Clerici ad ministerium altaris electi sint, in quo representatur passio Christi, qui vt habetur I. Pet. 2. cum malediceretur non maledicebat, cum pateretur, non comminabatur. Vnde intelligi potest, accusationem, maxime in causa sanguinis, alienari esse à statu Clericorum. Quamquam ex cap. Prælati, De homicidio in 6. permittitur illis, apud Iudicem secularem de laicis malefactoribus suis depone, petendo emendam fieri & prouideri ne contra ipsos talia de cætero præsumantur; interea protestando expresse, quod vindictam seu penam sanguinis non intendant.

129.

Aduerte autem ad accusationem de crimine hæresis, ob illius summam perniciem, quemlibet admitti in fauorem fidei: sine qua impossibile est placere Deo ad Hebr. 11. De qua re textus est apertus in cap. Præsumunt, 2. quæst. 7. & facile deducitur ex cap. In fauorem, De hæreticis in 6. Non admitti autem similiter ad accusationem de cæteris criminibus, etiam si essent in perniciem reipub. Sotus expressit li. 5. De iussu & iure quæst. 5. art. 1. ad 3. Et ratio est: quia illi quos ius excludit sine exceptione, iuridice procedendo, non possunt admitti. Solummodo tale crimen (nisi est solummodo notum ex sacramentali Confessione) tenentur Iudici denunciare, vt ipse faciat id quod ex officio debet ad obuiandum tali incommodo. Id quod Sotus ibidem addit ex D. Thoma & Caietano 2. 2. quæst. 68. art. 1. Et probatur: quia ius posituum non repellit a tali denunciatione: atque ius naturale ad eam stimulat eo ipso, quod ratio dicit, esse proptimum obuiandum de omni non modo publicis; sed etiam priuatis: quandoquidem naturali etiam lumine ingenij notum est illud quod habetur Matth. 7. Omnia quæcumque vultis vt faciant vobis homines, & vos facite illis.

De conditionibus requisitis ad accusationem licitam.

SECTIO III.

130.

Tres sunt istiusmodi conditiones; debitus modus probandi veritatem, recta intentio, & iustitia. Circa primum notandum est: Accusatorem teneri non tantum dicere verum, sed etiam illud veritate confirmare, non autem mendacis, aut testibus vel instrumentis falsis; in quo pecca-

ret mortaliter mendacio pernicioso, de quo dictum in præced. cap. 3. sect. 2. & ad restitutionem teneri: nisi quod in iudicio civili per falsam probationem quod suum est recuperans, etiam si peccet peccato mendacis, non teneatur tamen recuperatum restituere: quia non est alienum. Hoc Nauar. in Enchir. cap. 25. num. 32. expressit.

Circa secundum notandum est: Bonam eam intentionem positam esse in eo, vt ad defensionem boni publici, vel priuati, siue proprii siue alieni iustam recuperationem, accusatio instituat; idque zelo iustitiæ, non autem priuata vindictæ (que aliena est à Christiana vel gentili, iuxta cap. 11. q. 3.) aut alio affectu mortaliter malo. Qua tamen in re quantumvis mortaliter peccet, non incurritur obligatio restituendi ex Nauar. in præced. num. 31. Et ratio est: quia in eo non est læsio proximi iniusta.

Circa tertium notandum est, quod sub initium cap. Si quem, 2. quæst. 3. citatur ex lege 1. ff. ad Senatusconsultum Turpillianum, iustitiam in accusando violari: tum calumnia, tum præuacuatione, tum tergiversatione. Dicitur autem is calumniari, qui alteri falsum crimen imponit; idque scierit & ex malitia. Quod addo, quia is qui obicit alicui crimine quod bona fide putat esse verum, non calumniator, sed accusator temerarius dicitur, etiam si leuiter crediderit; quippe qui tantummodo adiuuere ab alio, neque vsus sit diligentia in examinando, an verum esset: adeoque peccauerit mortaliter, si res de qua accusat sit græuis: atque tenetur ad restitutionem detrimentum inde secutorum.

Præuacuari vero dicitur ex D. Thoma 2. 2. quæst. 68. art. 3. ad 2. qui fraudulenter occultat crimina de quibus instituit accusationem, colludens cum Reo, dissimulando vel non inducendo, quas habet contra eum, vt res legitimas; probationes; vel acceptando falsas exceptiones, vt vincatur. Qua in re perniciosum mendacium committit genere suo mortale, ac inducens obligationem ad restitutionem damnorum inde secutorum, siue reip. siue priuatae personæ. Dicitur denique tergiversari ex eodem D. Thoma ibidem ad 3. qui inordinate & absque iusta causa desistit ab accusatione ad quam obligatus ratione boni communis, aut saltem præcepto Iudicis, ex officio in tali causa procedentis: qua in re tanquam inferens iniuriam bono communi, perinde ac præuacucando peccat peccato mendacis perniciosi.

Verum tamen aduerte quatuor modis accusatorem posse ordinare, & cum iusta causa ab accusatione desistere. Primo quidem in causa propria, seu in qua de priuata iniuria sibi illata accusat. Nisi enim sequatur scandalum aut detrimentum aliquod boni communis, aut priuati tertie personæ (quo casu nec Iudex nec accusator desistere potest à causa prosecutione, vt nec de tali bono disponere) liberum est ei, etiam in criminalibus, si Iudex consentiat, cessare ab accusatione, siue condonando liberaliter iniuriam; siue accipiendo pecuniam in illius compensationem de cæteris criminibus, etiam si essent in perniciem reipub. Medina, in Cod. De rebus restit. q. 29. in fine, & Couar. in lib. 2. var. resolut. cap. 10. nu. 7. versu secundum. Ad idque facit lex Transigere, Cod. De transactionibus. Secundo vero modo, quando quis initio accusationis bona fide accusauit: sed in progressu aduertit se deceptum esse, siue ab Aduocato, siue à testibus, aut certe putat Iudicem non recte iudicatum. Tunc eum potest desistere; vt ex cap. Si quem peccatum est, 2. quæst. 3. habetur. Tertio, quando metus cadens in constantem virum vrget accusatorem desistere ab accusatione. Neque enim cum tanto dispendio tenetur persistere, nisi adsit tanta necessitas publica, vt illud subeundum sit: Postremo propter auctoritatem & imperium Principis summi, quæ tanta est vt possit, & in principio accusationem impedire: & ceptam abolere iusta de causa: vt quando personæ criminose dignitas aut vtilitas vel necessitas reipub. expollicet: magisve expedit bono communi, talem personam absolui quam puniri.

SUMMARI PARS SECUNDA.

334 Cum reus se contra ius interrogari, aut de eo probaturus dubitat, non tenetur respondere.

335 Quando reus censetur interrogari contra ius, & quod illius responsio per vim aut fraudul. nec extor. a contra ius, Iudex nequeat procedere aduersus ipsum.

- 136 Quod non procedit si vis aut fraus extra iudicium prouenerit persona priuata: & cur perinde sit siue à Iudice siue à ijs suis ministris vis aut fraus proueniat.
- 137 Casus in quo ex responsione per vim & fraudem extorta reo in iudicio, Iudex potest contra eum procedere.
- 138 Iudici licet cum reo dissimulatione bonoque dolo vix nec impeditur contra reum procedere, si ex leuitate, nec graui metu compulsus, nec magna fraude circumuentus, crimen suum confessus sit.
- 139 De obiectione quam reus potest facere resti ad infirmandum ipsius testimonium.
- 140 Quod eam post facta ere quantumcumque testimonium verum sit interuenientibus tamen tribus conditionibus, & qui u.
- 141 Reus cuius in iudicio de vno crimine, non tenetur respondere alijs à se commissis interrogatus, quando contra eum quod de talibus non procedit infamia, aut semiprobatio, vel iudicia aquiuale n'ti.
- 142 Duo casus in quibus id patitur exceptionem.
- 143 Reus de compl'ibus omnino oc utis interrogatus, non tenetur respondere, tanquam non interrogatus iuridice.
- 144 Nisi sit crimen lese Maiestatis, seu vrgens in graue reipub. damnum.
- 145 Ad quid teneatur reus, qui mentis in iudicio euasit penam ad quam erat condemnatus.
- 146 Non tenetur reus iniuste condemnatus perinde parere Iudici, aut in se condemnatus: sed interdum potest se defendere: & quomodo, ac quando.
- 147 Quatenus licitum sit reo à lata in se sententia appellare.
- 148 Quando reus in carcerem committus, possit vel non possit ex eo fugere.
- 150 An tal fugæ obstat, incommoda custodibus securura aut eorum deceptio, aut effrausio compedum, vel ianuarum, vel parietum carceris.
- 151 Quatenus licitum sit vel non sit ipsum in eare iurare.
- 152 An inde sequatur aliqua obligatio ad restitutionem.

De reo quoad ea ad qua ipse tenetur, & nequam sit conuictus de crimine.

SECTIO IV.

134. PRO ratione iudicandi de peccatis quæ reus committere potest in iudicio, ad antedicta in cap. 3. sect. 4. addenda sunt aliquot documenta. Primum est: Reum non teneri ad confessionem delicti, si sufficienter sciat eam contra ius præcipi. Ratio est: quia tale præceptum cum sit iniquum, aduersatur Dei præcepto, ac proinde non obligat. Nec item teneri si de eo prudenter dubitet. Ratio esse potest: quod in dubiis melior sit conditio possidentis: ideoque sit fauendum Reo manenti adhuc in possessione honoris, famæ, & vitæ. Pro quo etiam facit, quod quisque vis habeat ut bonus existimetur quamdiu non probatur malus. Attamen si crimen cuius confessionem Iudex exquirat à reo, esset in damnum publicum, vel priuatum alterius, quod vel imminet, vel sit in fieri, tunc Reus ipse tenebitur aut desistere omnino à tali damno inferendo: aut debite interrogatus, id ipsum crimen confiteri: quia Superior quamdiu recipit, aut alteri damnus imminet, habet ius interrogandi, ad propulstrandum illud: & per consequens subditus ipsius adstringitur debito respondendi ei. Quod quidem ius, cum in Iudice esset cessante omni periculo damni per ipsum propulstrandum (v'c' sit per penitentiam seu respicientiam plenam criminis) cessabit quoque in subdito debitum respondendi.

135. Secundum documentum est, Confessionem delicti ceteri contra ius, iniuste præcipi reo, quando præcipiens non habet ad id auctoritatem, aut nulla infamia publica, vel semiprobatio vel iudicia externa sufficientia præcedunt. Pro quo faciunt tradenda in capite 54. lib. sequentis de eadem auctoritate, ac de forma iudicii. Sed occurrit difficultas, An Iudex possit ex tali confessione procedere ad p'ntionem rei. De qua authores & rationes in vtramque partem habet Petrus à Nauar. lib. 3. De resti. cap. 3. num. 242. & aliquot sequentibus.

Ceterum putarim dicendum: Quando Iudex minis vel tor-

mētis, aut promissionibus fictis, aliaue mendacibus deceptionibus, vt dicendo se iam habere sufficientem probationem, iudicia de rebus fide dignos, cum non habeat, siue per se siue per suos ministros sine præmissis antedictis, à reo extorquet in iudicio confessionem delicti: non posse regulariter vltius ad inquisitionem & p'ntionem inde procedere: siue forte bona fide ab initio processerit, eo quod clam se, à suis deceptio facta sit, debere ab incepto desistere. Ratio est: quia effectus ex causa iniqua proueniens, est iniquus: vis autem illata contra ius, & exceptio in magnum detrimentum alienum, iniqua est. Ergo & inquisitio ac p'ntio inde procedens. Et confirmatur: quia ex illa non habetur ad hanc auctoritas per quam ceteri debent iuste fieri. Etenim sicut latro nō acquirit dominium pecuniae, quam minando mortem accipit à viatore: ita nec Iudex in reum auctoritatem acquirit ex confessione per vim aut aliam rationem iniquam extorta; ita ut teneatur illum in eadem immunitate relinquere, in qua fuit ante acceptam illam iniuriam; præsertim cum maius scandalum sit, & magis reipub. perniciosum, Iudicem abutendo potestate sua, iniuriam facere in iudicio: quam reum per iniquitatem confessum, dimitti impunitum. Nec enim, ex cap. Qualiter & quando l. De accusationibus, fas est inde nasci iniurias, vnde iura nascuntur.

Dixi autem per se vel suos ministros: quia si Iudex sciret crimen Rei, detectum quidem per iniuriam eidem Reo illatam, sed à priuata persona extra iudicium, & cui Iudex ipse nullo modo sit cooperatus: potest iudice procedere in inquisitione & p'ntione delicti, quod non est amplius occultum. Nec obstat quod detectum sit alterius malitia & iniquitas; quia id per accidens est: perinde ac si ab aliquo qui perpetrari vidisset, detectum esset per imprudentiam, qua de eo aliqui ex ore exciderit. Aduerte autem perinde esse in hac re; siue per Iudicem ipsum siue per ipsius ministros, etiam absque illius culpa, vi aut fraude reus ad confessionem delicti inducatur: quia sicut instrumenta ad causam efficientem reducuntur, ita actus ministrorum iustitiae, reducuntur ad actus Iudicis (inde enim iudiciales censentur) ac proinde quando ij iniqui fuerint, Iudex vtendo illis ad inquirendum aut puniendum, iniquum gerere censetur.

Addidi vero particulam, regulariter: quia quando delictum est in magnum reipub. damnus & imminens, aut adhuc positum in iudicio illudque auertendum ac populi scandalum, vitandum, necessaria est p'ntio. Iudex potest ad eam procedere: quantumcumque per iniquitatem innotuerit ei delictum: vt sic hoc sit dissimulatio hæresis, proditio ciuitatis, aut aliud simile. Ratio est: quod tanta vis sit boni communis, vt ad illius conseruationem Iudicibus liceat aliquando præter iuris ordinem procedere: quando nimirum eidem bono prospicere ipsi aliter non possunt. Memineris autem, ne quidem in tali casu, licitum esse Iudici procedere, cum crimen innotuit ei per solam confessionem sacramentalem, vt si Sacerdos homicidium, de quo quis apud ipsum confessus est sacramentaliter, aut alius qui audiuit de eo confitentem, reuelarit illud siue in iudicio siue extra iudicium. Qua de re iam ex instituto diximus in præced. lib. 3. cap. 2.

Memineris etiam antedicta non obstat quin licitum sit Iudici dissimulatione, bonoque dolo vt ad notitiam veritatis delicti, etiam si non liceat eam à reo extorquere mendacibus promissis. Pro quo facit cap. Vltim. 22. quest. 2. cum dicitur homines iustos aliqua simulare pro tempore ob suam vel aliorum salutem; exemplo Domini nostri, qui non habens peccatum nec carnem, peccati, simulationem peccatricis carnis assumpsit, vt in carne condemnans peccatum, nos in se faceret iustitiam Dei. Ibidem quoque in argumentum adfertur ex i. Reg. 21. quod Dauid imitauerit os suum coram seruis regis Geth, ad euadendum manus illorum: & quod ex 4. Reg. 10. Iehu, ad tollendum de medio omnes prophetas Baal, simulavit se velle eidem seruire. Facit etiam, quod dolo bono gestum est à Salomone lib. 3. Reg. cap. 3. & citatur in cap. Afferte, De præsumt. Is enim contententibus coram se mulierculis duabus de infante, quem vtraque suum esse vrgebat; veritatem detexit dolo bono, quo iussit eundem infantem medium diuidi & vnicuique partem dari: cui diuisioni cum vna consentiret, &

diffentiret altera: huic tanquam vera matri infanti ipsum adiudicavit.

Memineris demum quod si ex animi leuitate reus crimē suum detexerit, nullo graui metu compulsus, nec fraude magna circumuentus, nihil ipsum iuuare, quod non sit cum eo seruatus ordo iuris: argumento ea. primi De accusationibus in 6. vbi statuitur eum, qui coram Iudice confessus est peccatum suum, non posse punitiōem quam iustitia sua det euadere, allegando quod sine infamia (atque adeo contra iuris ordinem), interrogatus sit. Adde obiter quod si Iudex dubitaret de sua potestate, aut de infamia vel iudiciis sufficientibus, debeat abstinere ab interrogatiōe Rei, tanquam a ceteris aliis quā contra conscientiam dubiam: ideoque peccaturus.

139.

Tertium documentum est, Cum multi sint (prout traditur in sequen. scēt. 8.) qui de iure non admittantur ad ferendum testimonium in iudicio, quos Iudex tanquam iuris custos, & legis executor sibi oblatos tenetur repellere: Reum ad infirmandam testimonium contra se latum, posse obicere testialiquid de quo constat manifeste, aut quod in iudicio sufficienter probare potest, si illud sit de numero eorum quæ reddunt inhabilem ad testificandum. Vbi aduertendum est: nunquam, ne quidem ad mortem euadendam, esse licitum obicere testi falsum crimen ad infirmandum ipsius testimonium. Ratio est: quod mendacium sit intrinsece malum, & ideo nunquam licitum, ne quidem tunc cum falsum testimonium latum fuerit nec iuris ordo seruatus. Licitum autem esse obicere crimen verum, etiam occultum, quod possit in iudicio probare. Ratio est: quia tunc reus vim vi repellit, sibiue à læsione cauere vitendo remedio sibi iure etiam naturali concessio, iuxta legem Vt vim, ff. De iust. & iure: de quo Couar. ad Clemen. Si furiosus 3. par. §. vnicū num. 1. Proccedit autem non modo cum testis falsum dicit ex malitia, sed etiam cum ex ignorantia inuincibili: quæ licet à peccato excuset, non obitat tamen quin testimonium sit de se iniuriam ac perniciōsum, & habeat rationem iniuste inuasiōis quam propellere possit, inuasiōi resistendo cum moderatiōe inculpate tutelæ. Neque obstat innocentia iniuriosus: quia in pari casu innocentia, mihi plus teneor quam ipsi. Sic enim si furiosus in me irruat occisurus, etiam si non peccet, vt pote carens iudicio, possum ipsum occidere, si neque aliter euadere mortem, quam mihi allaturus est.

140.

Quinimo procedere etiam, quando testimonium fuerit verum, ex eo docetur, quod Reus non peccet, ad propriam defensionem ei à iure concessam, obiciens testi verum crimen (etiam si occultum, dummodo illud sufficienter possit in iudicio probare) quo testimonium ipsius eneruet. Ad quod confirmandum facit, quod si testis inde infametur, debeat imputare non quidem reo, qui in eo vitatur beneficio sibi concessio, sed potius sibi, quod sciens tale damnum sibi ex sua testificatiōe imminere, voluit testificari, quamuis ad id non teneretur (iuxta antehabita in cap. 3. num. 48.) cum tam graui suo incommodo, nisi forte bonum communid exegerit.

Veruntamen aduertendum est quod attigit Sotus l. 5. De iust. & in equest. 7. art. 3. & post eum vltra alios Gregorius à Valent. 2. 2. disput. 5. quest. 14. puncto 3. tres conditiones requirit ad propositam criminis occultis obiectiōem licitam. Prima est, vt reus illa tantum crimina testi obiciat quæ faciunt ad inualidandum ipsius testimonium. Cetera enim illi obicere, quæ ad propositam propriam defensionem necessaria non sunt, peccatum est non tantum contra charitatem, sed etiam contra iustitiam, tanquam læsio proximi sine causa iusta. Secunda conditio est, vt reus non possit alia ratione se defendere, quam eiusmodi obiectiōe. Non enim licet vim vi aliter repellere, quam cum moderatiōe inculpate tutelæ; quæ tunc non seruatur, cum ad defensionem infertur damnum, ad id minime necessarium; itaut inferens non defensor sed inuasiō censetur. Tertia est, ne talis obiectiō, pro vitando leui damno Rei, fiat cum graui damno testis, vt v. g. exponendo ipsum periculo perdendi vitam, vel maiorem partem suorum bonorum, & sic de similibus.

De Reo, quoad ea ad quæ tenetur conuictus de crimine.

SECTIO V.

Quartum documentum est (pro quo auctores referunt Petrus à Nauar. l. 2. De restit. c. 4. n. 170. quibus accesserunt Gregor. à Valent. 2. 2. disput. 5. quest. 13. puncto 2. & Toletus in lib. 5. Instruct. Sacerdot. cap. 58. aliique recentiores) Reum de vno crimine in iudicio conuictum, de aliis occultis à se commissis interrogatum, non teneri respondere, si de illis nec infamia, nec semiprobatio, nec indicia sufficientia præcesserint. Ratio est: quia tunc non interrogatur iuridice: cum interrogatio iuridica æquiualeat iuridicæ inquisitioni speciali, quæ requirit præuiam infamiam, aut semiprobatationem, vel æquipollentia indicia prout satis declarabitur in sequenti libro num. 648. aliquotque sequentibus. Et certe cum nihil obstat quin diffamatus de furto bonum nomen habeat, famamque retineat respectu aliorum criminum quæ commisit, iniuria ei fieret si per interrogatiōem compelleretur ea reuelare ac se infamare. Sicut ergo quantumcumque de vno crimine sit quis diffamatus, nihilominus peccato detractiōis peccatis, qui alia peccata ipsius occulta reuelat: vt pote valde laedens famam eius, quam habebat circa ea illa: ita etiam peccat qui diffamatus de vno crimine, aliud occultum circa quod non habeat famam læsam, interrogatiōe compellit reuelare, cum in eo causam det læsioni famæ proximi. Accedit quod durum sit, vt hoc ipso quod quis de aliquo crimine diffamatus est, ipse teneatur quæcumque alia à se commissæ fateri in foro externo, cum famæ, & cæterorum forte bonorum suorum iactura graui. Vnde in cap. Cum oporteat De accusationibus, prohibetur inquisitio aduersus quemdam fieri, si non esset infamatus de eo quod inquirendum fuit.

Paritur autem exceptionem documentum illud in duobus casibus. Prior est, quando crimen confessum, fuerit sufficientis indicium aliorum criminum de quibus interrogatur: vt si quis conuictus esset de adulterio, & postea ad uiterum inueniretur occisus in suo cubiculo, talis reus posset non tantum interrogari, sed etiam cogi ad fatendum an occidit. Posterior casus est, quando crimen de quo conuictus est Reus ita est moraliter annexum cum alio, vt sit illius indicium sufficientis ad inquirendum, vt si quis conuictus sit occidisse hominem qui inuentus est spoliatus, interrogari potest de eiusdem spolio: & si quis conuictus sit de furto commisso in Ecclesia, potest interrogari num ipse sit qui fores illius frugerit.

Quintum documentum est, Reum qui crimen confessus est in iudicio, interrogatum de sociis criminis, ita occultis vt nulla sit de eis infamia, nec semiprobatio, nec indicia sufficientia, non teneri respondere. Ratio est: quia talis interrogatio non est iuridica. Inquam sententiam Petrus à Nauar. in citato c. p. 4. num. 173. aliquot auctores commemorat. Quibus adde Angelum in verbo Confessio delicti num. 4. & Nauar. in Echir. cap. 17. num. 58. & 59. ac Toletum in supra memorato cap. 58. Est autem documentum, hoc consequens ex præcedenti. Namque eadem ratione qua reus non tenetur detegere crimen suum omnino occultum, nec etiam tenetur alienum. Et confirmatur: quia proximi in plena possessione suæ famæ existentem infamaret lederetque sine iusta causa: immo & contra præscriptiōem iuris, vt patet per illud in cap. finali 15. quest. tertia Nemi (præterquam de crimine læsa ma estatis.) de se confessio, super alienum crimen credi oportet: quoniam eius atque omnis Rei confessio periculosa est & admitti aduersus quemlibet non debet. Item per illud in cap. i. De confessis. De se confessi super aliorum conscientias interrogari non debent: & (crimine læsa ma excepto) de reatu proprio periculosa consentiens confessio, non est aduersus quemlibet admittenda. Aduerte autem primo: modum quo periculosa sit eiusmodi confessio, haberi ex lege finali Cod. De accusationibus: nempe quod faciat aliquando ad se vindicandum de suis inimicis, aut de iis quorum opem implorauit, nec fauerint; aliquando vero ad se liberandum, acculando tanquam

tanquam complicēs viros graues & potentes, spe concepta se eadem viam liberandum quali.

144. Aduerte secundo, exceptionem illam de crimine læsæ maiestatis, compliciti omnia crimina vrgentia in communi reipub. damnū: qualia censentur hæresis, proditio ciuitatis, coniuratio in Principem, falsario moneta, latrocinium publicum, seu quo latrones vias publicas obsident, conspiciantque depradari quoscumque potuerint, & id genus alia, quibus obuiare Iudex tenetur ex officio, in eoque consulere bono communi, quocumque priuati in commodo non obstant. A deo cognoscens in eam rem opus esse reuelatione complicum, debeat illam exigere à Reo, qui eam tenetur facere, etiam non interrogatus, ex doctrina D. Thomæ 2. 2. quæst. 70. art. 1. ad 2. Non obstante item, quod forte is cum iuramento promiserit se non reuelaturum complicēs ipsos: quia iuramentum non obligat quoad seruari nequit absque peccato: quale est quod contra rationis dictamen committitur, posthabendo bonum commune priuato.

Aduerte tertio, ex Petro à Nauar. lib. 2. De resit. cap. 4. par. 2. dubit. 6. hanc regulam dari posse. Vt quoties ex non inquirendis maius malum commune consequitur, liceat sine præiudicio infamiam procedere inquirendo. Ex quo, in præced. dubit. 5. no. 173. & 174. adde: in criminibus priuatis quæ complicem ex sua natura requirunt, Reum de complicibus à Iudice interrogatum teneri respondere eique parere, quando necessarium fuerit ad bonum commune peccatores occultos detegi. Ratio est: quia necessitate exigente, inferiores tenentur Superioribus cooperari in conferuatione boni communis. Et certe quando crimen, quod nequit sine scocio perpetrari publicum est, & constat de vno autiore illius, consequenter publicum est, aliam aliquem esse eum eo eisdem criminis reum: vnde si de illo Iudex inquirat officio suo satisfaciens: populus occasionem capiet existimandi quod ipse velit relinquere peccata impunita, quæ æstimatio impunitatis in magnum reipub. damnū cederet. Tam si nulla necessitas vrgeat, secretum, prout ratio dicitur, seruandum est: itaut nec Iudex debeat interrogare, nec reus teneatur interroganti respondere.

De Reo, quoad ea, ad quæ tenetur post prolatam in ipsum Iudicis sententiam.

SECTIO VI.

145. Sextum documentum est: Reum qui legitime interrogatus veritatem negauit, & ideo absolutus est à Iudice non teneri in conscientia soluere penam ad quam condemnatus fuisset veritatem confitens, si ea esset corporalis vt mors, mutilatio, exilium, &c. tum quia non tenetur ad talem penam ante Iudicis condemnationem, vt receptum esse notat Nauar. in Enchir. cap. 8. num. 49. tum quia talem penam in seipsum exequi, vt seipsum occidat, vel mutilare, est quid immane, & à quo abhorret natura, vel saltem est valde durum: vt cum est diffamatiuum sui, vt g. a. bire in exilium. Intereffe autem pecuniarium si quod ex tali mendacio quis iniuste patitur tenebitur resarcire: vt quando ex lege condemnandus erat ad multam pecuniariam in alicuius vtilitatem, aut compellendus erat rescindere aliquem contractum alicui damnosum, aut resarcire damnum aliquod temporale, quod intulit delinquendo; & sic de similibus, in quibus inuenitur proximum læsisse contra iustitiam. De quo vide dicta in præced. lib. 13. num. 291. Et aduerte obtinet pro praxi, quod Nauarrus habet in Enchir. cap. 25. num. 38. eum qui rite interrogatus negauit delictum, quod confiteri tenebatur, & nihilominus damnatus ducitur ad supplicium, non teneri illud confiteri, nisi inde aliquod notabile damnum alioquin sequeretur: quia nullo iure contrarium ei inueniri potest, itaut ad salutem animæ sufficiat ei debita confessio, cum absolutione sacramentali, iuxta cap. Quem pœnitet De pœnit. dist. 1.

146. Septimum documentum est. Reum iuste condemnatum teneri in conscientia parere Iudici, nec posse per violentiam resistere, iuxta illud ad Ro. 13. Qui potestati resistit, Dei ordinationi resistit, Qui autem resistunt, ipsi sibi damnationem

acquirunt. Iniuste damnatum vero non teneri parere, posseque licite Iudici resistere tanquam inuasori, & eo iniurissimo: vnde pote qui iniuriam inferat quam propullare debet. Quamquam si talis resistentia reipub. perturbationem pareret, esset ab ea abstinendum, præferendo bonum commune priuato. Habent hoc documentum D. Thomas 2. 2. quæst. 69. art. 4. & cum eo Caietanus & cæteri interpretes ipsius ibidem, ac Sotus in 5. De iust. & iure quæst. 6. art. 4. ac Gregor. à Valent. disput. 5. quæst. 13. puncto. 4. Habet item Gabriel in 4. dist. 17. quæst. 6. art. 2. concl. 6.

Aduerte autem ex Soto ibidem, innocentem qui secundum allegata & probata conuictus nocens ad mortem damnatus est, etiam si ob innocentiam suam licite possit se defendere, vel fugiendo vel recipiendo se in locum aliquem munitum, aut connitendo dum capitur, liberare se à fatellitum manibus: non posset amen per vim resistere, inferendo mortem aut vulnera infligendo Iudici, vel aliis iustitiæ ministris. Ratio Soti est, quod cum Iudex in iudicio probatum nocentem iuste condemnare possit (prout habitum est in præced. lib. 21. num. 30.) si condemnatus posset etiam vi & armis se à Iudice aut à ministris ipsius defendere, daretur in eo bellum ex vtraque parte iustum. At non ita est, vt patet ex eo, quod talis innocens sic defendendo se per vim, si Iudicem aut ministros eius vulneraret, iuste puniretur (etiam cognita postea ipsius innocentia) tanquam is qui Iudici vtenti iure suo in eo condemnando, fecerit iniuriam. Veruntamen si condemnatus Iudicem roget vt veritatem melius exploret, indicet ei aliqua via, qua probabiliter possit eam detegere, nec velit acquirere, sed perficere in executione condemnationis, poterit contra eum tanquam iniustum inuasorem se per vim tueri: nisi obstat inde securura perturbatio reipublicæ.

147. Octauum documentum est: Reum scientem se iniuste à Iudice grauari, posse licite ab ipsius sententia ad Iudicem superiorem appellare: prout patet exemplo D. Pauli qui Cæsarem appellauit Actorum cap. 25. Et confirmatur ratione, quia iure naturali vnicuique concessum est defendere se ipsum meliori quo potest modo: atque oppresso per iniustam sententiam, tanquam vnus valde bonus, conceditur appellatio: per illud in cap. Omnis oppressus 2. quæst. 6. Omnis oppressus libere Sacerdotum si voluerit appellet iudicium, & à nullo prohibeatur: sed ab his fulciatur, & liberetur & audiatur. Neque obstat, quod appellatio sit pro uocatio ad inferiorem ad superiorem Iudicem, vt sententiam illius male iniusteque latam reformet: quia Iudex inferior imputare sibi debet incommodum, quod ex tali appellatione securum ei fuerit. Cum enim in mortalibus iudicia inferiora pendeant à superioribus, quibus dirigantur ac corrigantur, is nullam iniuriam facit inferiori Iudici, qui per sententiam ipsius iniuste grauatus, prouidet sibi appellatione ad superiorem, confidens quod suam innocentiam cognoscet.

Quod si reus sciens iuste latam esse contra se sententiam, appellet ad eam repellendam, vel differendam illius executionem: tanquam calumniose defendens se, peccat mortaliter, tum violando obedientiam Iudici debitam, tum etiam faciendo iniuriam eidem, quasi sententiam falsam tulerit; & testibus, quasi falsum testimonium dixerint, tum denique aduersario, perturbando ius ipsius, cui tenetur refundere expensas quas ideo fecerit, prout expressum est in cap. Omnino, 2. quæst. 6. Quod si dubia sit sententiæ æquitas iudicio patronorum, non erit illicita appellatio in criminalibus: in quibus Iudex inclinari debet in Rei fauorem, iuxta illud in regula 11. iuris in 6. Cum sunt partium iura obscura, teo potius fauendum est, quam actori.

In civilibus vero, etsi idem possit habere locum, quando Iudex in iudicando sequutus est opinionem minus probabilem, aut etiam probabilem æque ac contrariam (cum tunc Iudex superior possit ipsi appellanti perinde fauere ac Iudex inferior à quo appellat, fuit suo aduersario habentium ius æquale) non tamen quando iudicauit secundum communem, probabilioremque opinionem: quia tunc prout dubit, sententiam tulit pro eo qui fuit potior in iure. Hoc etiam documentum locis citatis habent D. Thomas & ipsius interpretes, habent item Sotus in præced. art. 3.

Gregor.

Gregoria Valent. puncto 3. & Gabriel in eadem conclusio-
ne sexta.

De fuga rei ex carcere.

SECTIO VII.

148. Nonum documentum est (quod habent adhuc memo-
rati auctores locis pro septimo documento citatis, &
alii quorū meminit Couar. lib. 1. var. resolut. cap. 2. nu. 10.)
Reum criminis sicut ne in carcere coniciatur a iustitiā mi-
nistris potest euadere ex eorum manibus, dummodo ipsis,
cum non sint iniusti ac gressores, non inferat vim percutiendo,
vulnerando, occidendo: ita etiam captum & in carcerem
coniectum, posse vitā suā, & qua periclitatur, consulere
euadendo ē carcerē, dummodo id faciat sine vi custodibus
illata. Ratio est: quia in eo vitatur iure quod habet conser-
uandi vitam, nec in eo est inobediens; quia carceri a Iudice
mancipatur, non quidem puniendo ipsum, sed custodiendi
puniendum. Quod si puniret iuste condemnando ipsum
ad carcerem siue temporalem, vt donec soluat debitum: siue
perpetuum (ea scilicet ratione, qua Ecclesia materna be-
nignitate a pena mortis abstinens crimina grauiora ne im-
punita mancant, pena perpetui carceris punit, congruen-
ter cap. Quamuis De poenis in 6.) reus teneretur obedire;
nec licite posset exire; prout expresserunt in iisdem locis Ca-
iet. dubio 2. & Sotus circa medium illius articuli 4. præser-
tim cum pena carceris sit eius conditionis, vt non egeat
executione alterius quā puniti: vnde fit vt ad eam dam-
natus, teneatur sua cooperatione illam subire, perinde ac
multatus exilio, tenetur in exilium ire, & prohibetur exire
ciuitatem, tenetur in ea permanere.

149. Nisi forte sententia fuerit iniusta, latave non seruato legi-
timo iuris ordine: itaut causa iusta detur excusans ab illius
obseruatione: qualis est ex Nauar. in Enchir. cap. 17. num. 101.
in eo qui ob debita damnatus ad carcerem, nihil omnino
habet vnde soluat. Quod præsertim verum est, si fugiat cum
bona intentione dandi operam vt suo labore, aut aliter ac-
quirat vnde satisfaciat creditoribus: quod quidem rationa-
biliter his displicere non potest: cum sic negotium illorum
melius geratur, quam ipso manente in carcere. Qualis item
est in eo, cui ad perpetuum carcerem damnato, custos car-
ceris inique detrahit necessarium cibum, aut aliquid cetero-
rum, sine quibus nequit sustentare vitam. Nam quamuis
sententia iusta fuerit; modum tamen exequendi eam, est tunc
iniustus, ideoque subiici ei necesse non est.

Decimum documentum est: Dubitationem quidem esse,
ac dissensionem inter Doctores, vtum liceat reo fugere
ē carcerē non obstantibus incommodis quæ custodibus
inde subsequuntur; aut in eum finem, eosdem custodes
aliqua arte fallere, vt largum potum & cibum illis procura-
ndo vt contingat ipsis tunc dormire cum adierit occasio
fugiendi: aut etiam compedes limare fores effringere, aut
murum perforare. Partem autem affirmantem sufficienter
probabilem esse ad hoc vt reus eam sequi volens, non de-
beat molestari in confessione, recusando ei absolutionem.
Ratio est: quia licet magnæ virtutis esset (contrarium tenen-
do) nolle obsequi naturali propensione, quam quisque valde
vehementem habet ad vitam propriam tuendam: sed vel-
le mori pro iustitia, id est, penam suo peccato iuste debi-
tam exoluere in exemplum aliorum: ad id tamen non tene-
tur, neque tale quid ab eo exigendum est, tanquam durum
valde, nimisque arduum habita ratione humanæ infir-
mitatis.

Neque vero fuga quæ ex præcedenti documento licita
est, redditur illicita per subsequutura custodibus incom-
moda, vt docet Caiet. 2. 2. quæst. 64. art. 4. & Sotus lib. 5. De iust.
& iure quæst. 6. art. 4. ad 2. hac ratione: quod talia incom-
moda ex ea fuga non sequuntur intentione fugientis; sed per
accidens, dum reus ipse vitatur iure suo conseruandi propriā
vitam. Nec reddi illicitam deceptione custodum, signi-
ficant Angelus in verbo Fugere, num. 1. & Tabiena in ver-
bo Accusatio, quæst. 10. Id quod intelligendum est, dum-
modo absit omne mendacium siue verbi, siue facti, siue
cuiuscumque signi: quia cum illud intrinsece malum sit,
nulla ratione licere potest: adeo vt talis deceptio debeat cō-

siltere in aliquibus æquiuocationibus siue dictorum, siue
factorum, siue quorumcumque signorum expressorum, ad
quas si custodes non aduertant, si iustitiæ ac negligentie ip-
sorum possit attribui. Nec demum reddi illicitam ob effra-
ctionem compedum, & carceris (dummodo nulla vis illata
fuerit custodibus ipsis, ligando eos, obturando os ne cla-
ment, percutiendo, aliove corporali damno eos afficiendo)
præter ceteros tenent Caiet. 2. 2. quæst. 69. art. 4. dubio 3.
ac ceteri D. Thomæ interpretes, ad eundem articulum, So-
tus loco citato, Nauar. in Enchir. cap. 17. nu. 102. Gregor. à
Valent. 2. 2. disput. 5. quæst. 13. puncto 4. ad 5. contra 3. con-
clusionem, Tolerus in instruct. Sacerd. lib. 5. cap. 58. Quo-
rum fundamentum est; quod habens vim fugiendi ad vitæ
sue conseruationem, possit tollere fugæ impedimentum,
dummodo nulli in eo vim iniuste inferat.

Foram autem qui contrarium tenent (inter quos est Co-
uar. lib. 1. var. resolut. cap. 2. num. 14.) præcipuum fundamen-
tum est ab eodem Couar. propositum, quod leges ciuiles
(casipse refert) imponant talibus effractoribus penas gra-
uissimas, quæ iniuste essent, tanquam impostæ ob nullam
culpam. Ad quod responderi potest; propterea tales leges
non esse iniustas: quod iusta de causa imponantur, nempe
ad consulendum bono communi, pro quo priuatum gra-
uare sine sua culpa, non est de se iniustum.

Atque tenentes licitam esse talem effractionem, consequen-
ter tenent licitum esse aliis illam effractori consulere: nisi ex
officio tenerentur tanquam ministri iustitiæ eandem im-
pedire: quia in eo grauius peccatur peccato infidelitatis.
Iidem vero dissident in eo, quod Caiet ad eundem art. 4.
in explicatione quintæ dubitationis, nonnullique alij D.
Thomæ interpretes concedant: amicos ad talem effractionem
suppeditare posse Reo instrumenta, quantumcumque
non possint eis vt in eum sit em: quia id esset potestati pub-
licæ vim inferre, iustitiæ ordinem perturbare, nihilque tu-
tum Iudicibus relinquere. Sotus vero loco citato (cui Gregor.
à Valent. assentitur loco citato in responsione ad secun-
dam probationem) negat tam illud prius quam istud poste-
rius esse licitum. Ceterum in usu fori penitentialis exilium
teneri posse Caietani sententiam, quoad eum, qui
neque ex obligatione sui officij. neque ex mandato regis aut
alterius Superioris, neque ex qualitate delicti, neque ex
alia re particulari prohibetur tale auxilium præbere, at-
que probabiliter credit, quod reus sine corporali pena
respicitur a peccato. Etenim cum his conditionibus po-
test ipsum iuuare ad euadendum manus ministrorum ius-
titiæ, prout habet Nauar. in seq. num. 103. antequam capia-
tur; vt v. g. commodare illi equum ad fugiendum, dare
illi feruum comitem per quem introducat in aliquem
locum tutum. Et certe si non esset licitum præbere reo in-
strumenta quibus tollat fugiendi impedimenta, nihil esset
cur conseruetur licitum suadere ei fugam cum effractione
vinculorum & carceris, cum instrumenta ad talem effra-
ctionem necessaria vix moraliter possit habere aliunde
quam ab amicis.

In questione autem que moueri potest, An reus teneatur
ad restitutionem damni, quod in carcere fecit, frangendo
nihil est quod immoremur: quia, vt loco citato ad 3. dubit.
in fine Caiet. ait, is non se præbebit in ea re difficilem si
possit: aut si non possit, excusabitur facile in conscientia
præsertim cum illud intulerit vacando rei licitæ, vt ensiu-
re quod habuit conseruandi vitam; perinde ac si hostes
se insequentes fugiens, conculcasset alienas segetes. Que
ratio ostendit quod Gregor. à Valent. loco cit. insinuat
paulo ante quartam conclusionem: non esse certum, dari in
tali casu obligationem ad restitutionem; quia cum in eo
non peccetur, nec committitur iniustitia, quæ sit radix talis
obligationis.

Pari quoque ratione idem ab eadem excusari posse vi-
detur, si ex portarum effractione, aliqui pro debitis in car-
cere simul detenti fugerint, & creditoribus illa perierint:
quæ cur is restituere teneatur (nisi forte nolentibus fugere,
præsuaserit fugam) ratio non satis apparet. Tunc enim per-
inde contingit ac cum hostes, cum ipso plures alios per-
sequerentur, ipseque fracta sepe qua cingitur ager, per me-
dias segetes fugiat, illique alij videntes, eum sequantur &
segetes

leges conculcentur. Ad quod damnum refarciendum nemo facile excuset ipsum teneri, cum illius causam non aliter dederit, quam utendo iure suo.

Cæterum licet non desint, qui his contradicant: nobis tamen sufficere potest, quod non careant fundamento sufficienti ad probabilitatem moralem; cui quoad forum conscientie possit reus se conformare, sine obice sacramentalis absolutionis; maxime cum in fauorem illius sic inclinandum in dubio, iuxta illud in cap. Alligant. 26. cap. est. 7. Melius est propter misericordiam rationem reddere, quam propter crudelitatem. Et illud ex cap. finali De sent. & re iudicata, quod in dubio præferatur sententia inclinans in fauorem Rei. Adde & regulam 11. iuris in 6. Cum sunt partium iura obscura, reo fauendum est potius quam actori.]

SVMMARI PARS TERTIA.

- 133 N. n. omnes idonei sunt ad testimonium ferendum; & qui reuocantur ob males mores.
- 134 Qui b. naturam, & qui ob fortunam.
- 135 Qui ob affectum voluntatis inordinatum.
- 136 Qui & suum statum, & de casu in quo ad testificandum admittitur, si qui est iure inhabilis.
- 137 Quando quis vocatus in test. coram iudice, teneatur vel non teneatur testificari non habens cont. stes.
- 138 Duo casus in quibus si quis. si n. u. ut aliquid ei imen, teneatur illud iudici reuelare.
- 139 Quando quis teneatur reuelare quod promisit & inuauit se seruaturum secretum.
- 140 Quando non possit.
- 141 Obligatio est ex charitate offerendi se in iudicio ad ferendum testimonium, cum id fieri potest sine proprio in omni modo graui.
- 142 Quædam circa id ipsum aduertenda.
- 143 Quando celans veritatem quam reuelare tenetur incurrat obligationem ad restitutionem.
- 144 Quando non incurrat.
- 145 Facto edicto sub excommunicatione v. aliqua scriptura proferatur, quando is qui illam habet teneatur, & quando non teneatur proferre.
- 146 Differentia inter testimonium debitum solum ex charitate, & delictum etiam ex iustitia.
- 147 Explicatio d. l. ij. An qui testimonio suo falso exposuit aliquam condemnationem ad mortem, teneatur seipsum retractare, cum vita propria periculo.
- 148 Duo casus in quibus teneatur, quando tulit cum aliis falsum testimonium.
- 149 Tres in quibus tunc non teneatur.

De teste.

SECTIO VIII.

De hoc agunt Canonistæ ad titulum De testibus & attestationibus, D. Thomas & interpretes ipsius, 2. 2. quæst. 70. artic. 3. Sotus in 5. De iust. & iure quæst. 7. Gregorius à Valent. disp. 5. quæst. 14. Summularij in verbo Testis, Nauar. in Enchir. cap. 25. num. 40. & aliquot sequentibus, Toletus in instrum. Sacerd. lib. 5. cap. 59. atque alij.

Principio autem aduertendum est, non debere quemuis adferendum in iudicio testimonium indifferenter admitti: prout patet, tum per illud quod Exodi 23. prohibemur in iudicio plurimorum acquiescere sententiæ; tum etiã quia ratio dicit, illum tantum esse in testem adhibendum, qui dignus sit, cui fides adhibeatur in iudicio. Vnde sit, vt expendere oporteat, an aliquid sit, quod ipsum suspectum ac testimonium ipsius, inquam indignum audiri in iudicio, inefficax reddat. Modus vero expendendi est: vt in eo considerentur mores, natura, fortuna, animus, & status. Atque quoad mores consideranda est hominis malitia: quæ cum faciat illum male affectum ad Deum reddat patrem suspectum de defectu bonæ affectionis erga proximum. Qua ratione à testificando contra Catholicum, reuocantur infideles; & ita ij qui ad testificandum admittuntur fideles esse debere, statuitur in cap. primo testibus, & attest. & ab eo

numero nominatim excluduntur Iudæi in cap. Non potest. 2. quæst. 7. & cum eis tam pagani quam hæretici, in cap. Pagani, ibidem. Aduersus se inuicem vero iidem testari non prohibentur. ex cap. Si hæreticus, adhuc ibidem. Eadem quoque ratione reuocantur infames; tanquam homines nequam, etiam si orthodoxi. Pro quo textus habetur in Cap. Alicui erroris, eadem quæst. 7. & in cap. Præterea De testibus cogendis §. secundo.

Quoad naturam: consideranda est ex ea dependens inopia consilij: ob quam impuberes (S. pari, vt etiam maior ratione furiosi) excluduntur à munere testificandi, 4. quæst. capit. 1. his verbis. Ad testimonium autem infra annum 14. suæ ætatis constituti, non admittantur. De quo videnda est glossa ibidem. Excluduntur etiam mulieres, ex cap. Mulierem 33. quæst. 4. idque in causa criminali; vt glossa ibidem notat: addita exceptione casuum in quibus ob enormitatem criminis, ad testimonium admittuntur etiam infames: sicut meretrix ad testimonium admittitur aduersus simoniacum, ex cap. Tanta, De simonia. Aduerte obiter commune esse mulieri cum impubere ac quibusdam aliis, vt in testamento non debeat testis adhiberi, ex titulo De testamentis §. Testis, Institutus.

Quoad fortunam: consideranda est conditio tum seruitutis tum paupertatis. Ob hanc enim pauperes à testimonio repelluntur, ex cap. Prohibentur, 2. quæst. prima. Quod ibidem glossa ad verbum Paupertatem temperat limitatione hac. Dummodo ratione paupertatis sint suspecti: quæ insinuat in cap. Si testes §. Item testium 4. quæst. tertia, illis verbis. An etiam egenus sit vt luci causa quid facile admittat. Ob illam vero, seruitutem inquam, in eodem cap. §. Item idonei, excluduntur tanquam non idonei, testes illi quibus imperari potest vt testes fiant, prout seruis, potest à dominis. Verumtamen, vt in sequenti §. additur, serui responsio tunc est credendum, cum ad eruendam veritatem non est alia probatio. Adde & tunc, cum casus adsunt in quibus etiam contra dominos, testari possunt. Qui tres sunt, adulterij, defraudati census, & læsæ maiestatis, ex cap. Quæstionem, 12. quæst. 2.

Quoad animum affectumque voluntatis: considerandum est num is inordinatus sit, & ideo perturbet iudicium: quandoquid in teste est cogendum. Et sic iura non permittunt, quemquam esse testem in re propria, ex cap. Si testes §. Item omnibus 4. quæst. 3. nec gerens cum aliquo inimicitias admittitur testis contra illum, tanquam suspectus ne nocere cupiat: & laesus, se vlisci velit. De quo est textus expressus 3. quæst. 5. cap. Accusatores 1. Idem esse dicendum de domesticis, familiaribus & consanguineis, habetur ex sequen. cap. Accusatores 3. vbi ratio redditur, quod amor in familiaribus & propinquis suspectus esse debeat, tanquam impediens veritatem videre, prout oportet ad ferendum debite testimonium. Verumtamen si crimen sit læsæ maiestatis humanæ, vt proditio ciuitatis, vel coniuatio in Principem, seruis testari potest contra dominum, & filius contra patrem: argumento legis penult. Ad legem Iuliam maiestatis. Et confirmatur ex eo, quod non fiat ipsi iniuria, cum consistet ad talia publica damna propulsanda priuatos teneri etiam vitam profunderè. Vnde quod dicitur patrem exhærare posse filium à quo criminaliter accusatus est, intelligi debet cum exceptione casus læsæ maiestatis, ex Angelo in verbo Exhæredatio num. 1. & Sylu. Hæreditas 2. quæst. 3. Idem maiori ratione dici potest, si crimen sit læsæ maiestatis diuinæ, vt disseminatio hæresis, cum periculosior sit iactura salutis animarum quam commodorum temporalium: & Dei honor cuique commodatior esse debeat, quam vita non modo parentum, sed etiam propria.

Quoad statum deniq; duo sunt consideranda. Alterum, quod quia Clericis solent laici esse infesti, hos aduersus illos non admitti testes in causis criminalibus, prout late 2. quæst. 7. tractatur ex professo. Alterum vero, quod nullus simul possit esse accusator, Iudex, & testis. De quo est textus præclarus, 4. quæst. 4. cap. 1.

Cæterum quia iure naturæ & lege charitatis, quisque tenetur iniuste læso fauere potius, quam ledenti qui: quis ille sit, quando id læsus indiget auxilio alicuius ex impeditis testificari, vt quando nõ inuenit alium qui posset testificari,

debere

154.

155.

156.

GINAL
ACTIS
P. P. P.

debere per talem ei subueniri: quia inhabilitas est tantum de iure humano, quod non potest legi charitatis, vel iuri naturæ præiudicare. An autem ad sit eiusmodi indigentia, colligendum est ex natura causæ, & ex loci, temporis, ac personarum circumstantiis. Quæ si nequeat ea ratione colligi, standum erit iuramento ipsius indigentis, quo confirmet se non posse alium testem habere: nec enim tunc offert se alia ratio cognoscendæ veritatis. Postro dubium non est, quin ob scandalum aliorum vel proprium detrimentum notabile, iure inhabilis perinde ac habilis excusetur à testificando. Hæcque hæcenus de prohibitis testificari. De permissis ad idque habilibus, pro plena ratione iudicandi de peccatis nobis proposita antedictis incipit. 3. sect. 5. addenda est aliquot dubiorum explicatio.

De teste habili seu idoneo, aliquot dubiorum explicatio.

SECTIO IX

157.

PRIMUM EST, An cum Iudex scitur procedere iuridice, & vnus solus est qui adhibere possit tanquã idoneus ad testificandum, is ab ipso Iudice interrogatus, teneatur veritatem aperire. De quo possumus probabiliter tenere cū Soto in 5. de iust. & iure, quest. 7. art. 1. sub finem, non teneri si interrogetur via inquisitionis; nisi infamia sufficienter probata, vel indicia satis manifesta præcedant. Hoc enim est quod D. Thomas 2. 2. quest. 70. art. 1. in corpore, asserit, tunc testem iuridice interrogari, cum de manifestis, vel de iis de quibus infamia præcessit interrogatur. Ratioque est, quod omnino occulta nõ subsint inquirentis iurisdictioni, quæ ad vsum suum requirit vt potestatem, sic & scientiam publicam. Quæ dære videlicet in præced. num. 47. Teneri autem fateri veritatem, si iuridice interrogetur via accusationis, vt censendus est interrogari, quando accusator adest, offerens se ad crimen in iudicio probandũ producendumque testes, & ipse qui solus scit producit. Quia iuridice interrogatum teneri veritatem fateri, profiti expressit Soto, ratio hæc suadet: quia Iudex ex officio suo obligatur ipsum interrogare; tum est consulat factæ accusationis, qui alioqui haberetur calumniator; sicque damnum referret ex procuracione boni communis: tum ad vitandum populi scandalum, qui iudicabit peccata impunita relinqui, quod erit reipub. perniciosum: tum ad reprimendam peccandi licentiam. Oderunt enim peccare mali formidine pœnæ.

Iam vero, eadem lege, qua Iudex ad vitanda eiusmodi incommoda in reipub. tenetur exposcere ac vrgente accusatore, testem sibi productum interrogare, tenetur testis ipse respondere, siue solus sit, siue sint alij contestes; præsertim cum sufficiens infamia ex eo censi possit præcedere in iudicio, quod accusator ad sit omnium exceptione maior, qui protestatur se accusationem suam probaturum. Neque ex eo excusabitur, quod vnus testimonium non faciat plenum probationem: quia licet non sufficiat ad condemnandum reum: sufficit tamen ad extorquendam ab eo, etiam per torturam si aliter non possit, confessionem veritatis, ad quam tenetur antegressa semiprobatione eiusmodi.

158.

SECUNDUM DUBIUM EST, Num aliquando is qui solus nouit crimen aliquod, teneatur illud Iudici reuelare non interrogatus. Ad quod respondetur, duos casus dari in quibus tenetur. Prior est cum crimen est contra commune bonum reipub. aut notabiliter lædit iniuste personam aliquam priuatam, taleque est in fieri, seu adhuc pendet in futurum. Tunc enim qui nouit reum talis criminis, quantumque solus nouerit, nec à Iudice interrogetur, tenetur ex charitate (nisi nosset tantummodo ex sacramentali confessione) illum reuelare eidem Iudici: tanquam ei cui ex officio incumbit cura boni communis & defensionis innocentis. Nec obstat periculum cui reus ipse exponitur per tale testimonium; quia debet id sibi imputare, non autem testificantem, qui damnum commune præferre debet priuato; & damnum innocenti, damno nocenti.

Posterior casus est, quando crimen est notorium, & criminofus occultus. ac Superior generaliter edicit sub graui

pœna (qua scilicet ostendat se stricte obedientiam imponere) vt quicumque scierit in particulari talis criminis perpetratores, cum sibi reuelaret: quisquis enim scit, etiam si tenetur ipsum reuelare. Ratio est: quod obediendum sit iusto Superioris præcepto: quale merito censetur propositum: quandoquidem iustum est præcipere, vt auctores peccatorum criminofum, à quocumque illos sciente, reuelentur. Hæc enim in graue reipub. detrimentum, crimina impunita manerent: eaque ratione mali passim fierent audaciores ad delinquendum.

Aduerte autem priorem casum procedere quantumcumque promiserit quis, ac etiam iurauerit se seruaturum secretum iuxta receptam D. Thomæ doctrinam 2. 2. quest. 70. art. 1. ad 2. Ratio vero est, quod tale siue promissum iuramentum non sit obligatorium tanquam factum de re mala, nec de transgressione iuris naturalis, obligantis ad postponendum damnum priuati, damno communis, & damnum criminofum, damno innocentis. Sicque cap. In malis 22. quest. 4. dicitur. In malis promissis rescinde fidem: & Regula 69. iuris in 6. In malis promissis non expedit fidem obferuari, & cap. Inter cætera 22. quest. 4. & cap. Quanto, De iure iurando, iuramentum non esse institutum vt vinculum esset iniquitatis: ac etiam Regula 58. iuris in 6. non esse obligatorium contra bonos mores præstitum iuramentum.

Quod autem posterior casus non procedat illo eodem modo (quæ est etiam D. Thomæ loco citato recepta sententia) ex eo intelligitur, quod tam promissum quam iuramentum de iure naturæ seruandum sit, cum seruari potest sine dispendio salutis. Potest autem in casu in quo nulla imminet læsio boni, siue communis siue priuati: vt cum reus sic est emendatus, vt nihil sit de eo timendum in posterum: & quoad præteritum, paratus sit omnino damnare sarcire quantum poterit. Neque in contrarium vrget Superioris præceptum: quia ipsum est humanum, & præceptum seruandi promissum ac iuramentum, est naturale: id eoque illi præualeat. Neque item, quod peccatum manebit impunitum: quia cum nulla præuia sit infamia, nec indicia manifesta, vel accusatio, nullum potest inde oriri populi scandalum. Adde & quod commendabile sit occultorum punitionem relinquere diuino iudicio, quando ex eis nullum notabile damnum imminet.

Atque hinc inferre licet Doctores, Procuratores, Tabelliones, Aduocatos, Consiliarios, Medicos, Chirugos, Obstetrices & similes, quibus aliqui sua secreta litium, dubiorum, & morborum aperunt, vt eorum consilio, auxilio & opera iuuentur: nullo modo posse reuelare secreta sibi commissa, testificando contra eos, nisi illa sint in damnum imminens communitatis, aut tertie personæ innocentis: ne si quidem interrogentur à Iudice sub iuramento, quia non habet ad id sufficientem auctoritatem: cum, vt diximus, præceptum de seruando secreto admisso, sit iuris naturalis, ideoque præualeat præcepto de eodem reuelando, quod tantum est humanum.

TERTIUM DUBIUM EST, An is qui testis est idoneus, teneatur nõ vocatus aliquando offerre se ad testimonium ferendum in iudicio. Ad hoc iuxta receptam D. Thomæ sententiam 2. 2. quest. 70. art. 1. in corpore: respondetur affirmatiue: quia lege charitatis quisque tenetur proximo in necessitate existenti succurrere; iuxta illud: Mandauit illis vnique de proximo suo Ecclesiastici 17. Et istud, Eripite pauperem & egenum de manu peccatoris liberate, Psal. 81. ac illud Erue eos qui ducuntur ad mortem Prouerb. 24. Sic autem accipienda est responsio, vt non procedat cum quis præcederit iudicari se nihil profuturum suo testimonio. Item cum reus damnum passurus, iuste patietur: quia illud debet sibi imputare, qui illius periculo, volens se exposuerit. Adde quod aduersa pars læsa, iuste iudicem, vt sibi satisfiat vrgens, merito possit conueniri non vocatum offerre se ad testificandum, cum ipsius damno non leui. Neque item procedat (nisi grauis reip. perniciosa auertenda exposceret) quando testimonium valde damnosum esset ipsi testificantem: vt si habere scripturam quæ exhibitam in iudicio, multum quidem iuaret aliquam in causa magna quantitatis pecuniariam; sed ex illius exhibitione multo

fuis & sibi ipse tunc notabile damnum in bonis suis & futurum temporibus, in vita, vel in fama, posset non exhibere: quia in casibus difficultatis præcepti obligatio suspenditur. Secus vero si modicum sit damnum quod sibi timet, & graue quod imminet proximo innocenti: à quo liberari potest ipsius testificatione. Nam per modicum incommodum non suspenditur lex charitatis.

161. Aduerte autem primo, vt sit sic & suorum incommoda graua, excusare ab obligatione testificandi: quia testificationes damnosæ communiter solent generare diffensiones, rixas, & inimicitias: quæ inter sanguine iunctos sunt in re-pub. valde perniciosæ, tanquam in primis oblitentes conseruationi pacis in ea. Et ita si non valeam testimonium ferre de innocenti alicuius, ad liberandum ipsum à morte, nisi patrem aut fratrem meum conuicium in simile periculum, non teneor ferre, vt nec innocentem defendere quem distincto gladio pater aut frater adoritur, si nequeam aliter defendere quam patrem vel fratrem occidendo: quod natura abhorret.

Aduerte secundo ex eod. D. Thoma loco citato: quædo quis aliqua de causa non potest innocenti suo testimonio subuenire: debere alicui alteri indicare veritatem, qui efficacius possit illum liberare à malo inferendo ei iniuste.

Aduerte tertio ex Nauaro in *Enchir. cap. 18. num. 32.* non esse iniustam causam omittendi testificationem pro innocente, quod nocens exponendus sit vitæ discrimini: quod alioqui enaderet. Exemplum est. S. Titius tanquam homicidij reus sit capite plectendus, nisi ei subueniam detegendo Casius subiciatur poenæ caritatis, quam alioqui euasisset. Ratio esse potest, quod innocenti constituto in graui necessitate subueniendum sit ex charitate, cum fieri potest nullo ad modico tantum, nostro incommodo, atque fieri modo profuturo, eo que licito: qualis est in proposito casu, præuia infamia plene probata aut antegressis manifestis indicijis vel semiprobatione testificari contra vere criminofum, aut certe accusare ipsum, offerendo se ad tale crimen de eo probandum in iudicio, quando potest id præstare obseruatis conditionibus propositis in præced. sect. 3. in initio.

162. **QVARTVM DVBIVM EST,** Quando is qui celat veritatem quam tenetur reuelare, obligetur ad restitutionem. Pro cuius solutione supponendum est, ea sola damna esse restitutioni obnoxia, quæ oriuntur ex peccato contra iustitiam. Vnde sequitur primo, ad restitutionem damnorum secutorum teneri eum, qui iuridice interrogatus veritatem negat aut occultat: vt pote qui causa est vt iudex sententiam tulerit in damnum eius, in cuius alioqui commodum erat laturus. Tale enim peccatum committitur contra iustitiam: vt pote quo litigans priuatur testimonio, quod per mandatum Iudicis fuit ei applicatum tanquam subsidium ex publico debitum ad seruandum ius suum: quo subsidio ipsum frustrare, iniuriosum est.

Sequitur secundo ob eandem rationem, ad restitutionem similiter teneri eum, qui postquam incitatum est ei per ministrum iustitiæ mandatum Iudicis, quo vocatur ad testificandum, se per fraudem subduxit. Contrarium autem, quod Lessius non improbabile censet, de *iust. & iure lib. 2. cap. 30. num. 59.* locum habere potest in eo qui ideo se subtrahit, quod alioqui imminet ipsi periculum vitæ aut iacturæ notabilis siue famæ, siue rei familiaris. Cum quo damno non tenetur impedire (vt post docebitur) alterius priuatum. Aut certe quod sciat litigantem habere in promptu alios, qui sufficienter pro ipso testificentur.

164. Sequitur tertio, eum qui bona fide absuit, & ideo non fuit illi incitatum Iudicis mandatum, quo ad testificandum vocabatur, non esse obnoxium restitutioni. Non enim peccauit contra iustitiam tanquam inobediens Iudici: quandoquidem mandatum ipsius neminem obligat, donec ipsum fuerit ei incitatum: sicut nec leges Principum obligant, donec fuerint promulgatæ.

Sequitur quarto, nec obnoxium esse restitutioni eum, qui dedit opera occultat se, ne vocetur in testem, aut vocatus celat prudenter veritatem, ad vitandum aliquod magnum damnum suum aut parentum & consanguineorum eum (nisi obstat bonum commune pro quo tuendo tale

damnum pati necessarium sit) peccato excusetur. Quandoquidem præceptum Superioris, quod suauiter esse oportet, non obligat in casibus illis difficillimis, in quibus ad eius obseruationem, oporteret subire periculum mortis, aut grauis infamæ, aut magnæ iacturæ bonorum nulla boni communis necessitate urgente.

165. Sequitur quinto, in casu quo is qui sub excommunicatione iubetur proferre aliquas scripturas, excusatur à peccato causam habens iustam non proferendi: eundem pariter excusari & ab excommunicatione & obligatione restituendi, si non proferat: vt pote qui non peccat contra iustitiam; Casus istiusmodi contingit: tum quando talis scriptura propria est illius à quo proferri iubetur: quandoquidem nemo tenetur aduersario suppeditare arma quibus ipsum impugnet: tum quando fuerit vitæque communis, & cætera sunt paria: tunc enim melior est conditio possidentis: tum de iure, cum etiam si propria sit illam exigentis, eam tamen habitam bona fide, non exhibet ad vitandam iniustam condemnationem, quam probe nouit se alioqui subiturum. Excusatur enim tunc à peccato: quia nemo cum graui suo damno iniuste, tenetur ad restitutionem ex re iuste accepta. Peccabit vero contra iustitiam, & consequenter ad restitutionem tenebitur, si scriptura sit publica, seu continens causæ acta iudicialia: puta interrogationes, responiones, confessiones, aliæ id genus: quoniam talia tanquam maxime pertinentia ad executionem publici iudicij, exhibenda sunt: ita ut ea celans, peccet grauissime, & teneatur resarcire damnum quod inde alter iniuste accipiet. Peccabit similiter si scriptura propria sit partis contrariæ, quam mala fide retineat, vt si eam per se, aut per alium sit illi suffuratus. Iniquum est enim surripere alteri arma quibus se iuste defendere posset, ita ut damnum inde sequutum tanquam iniuste illatum restituendum sit.

166. Sequitur sexto, ad restitutionem non teneri eum qui non offert se vitro, ad testimonium ferendum pro liberatione innocentis, quando potest se commode: quia etsi grauiter peccet contra charitatem, non tamen contra iustitiam sicut ei contingit quando vocatus ad testificandum, & Iudici oblatus, Iudex ipse pro publica sua potestate illum assignat reo, im-punitque illi testis officium: ratione cuius ex iustitia eidem reo obligatur ad verum testimonium ferendum in ipsius causa: & ad seruicium Iudicij ipsi, in habenda cognitione necessaria: vt valeat iudicare secundum æquitatem. Vnde sequitur quod teneatur de damno quod euenit ex testimonio sui, ex iniuria debiti, defectu iniurioso.

167. **QVINTVM DVBIVM EST,** An is qui dedit opera falsum testimonium in iudicio tulit contra innocentem, vnde ad mortem iniuste damnatus est teneatur ad eum liberandum retractare se, etiam cum vitæ propriæ periculo.

Ad cuius explicationem: dico primo cum Petro à Nauaro de *restit. lib. 2. cap. 3. num. 251.* certum esse quod si talis retractatio nihil profutura sit, falsum testem (etiam si tunc non liberetur ab obligatione restituendi damna que fuerint inde secuta) ad eam non teneri, quandoquidem frustra discrimini vitæ exponeret se, quod non est rationi consonaneum.

Secundo, quod si idem testis in loco rito constitutus possit sufficienter ad liberationem innocentis retractare se, non tenetur se Iudici sistere: quia ei sufficit vt obuiet malo, cui causam dedit. Tertio, quod idem in eodem casu teneatur cum vitæ propriæ dispendio retractare suum dictum, vt innocentem liberet à mortis periculo, cui ipse falso testimonio suo causam dedit. Ita enim tenet Sotus in 4. De *iust. & iure quest. 6. art. 3. ad 4. dubio tertio* Medina in *Cod. De rebus restituendis quest. 3. cau. 4. ad 4.* in Nauaro in *Enchir. cap. 15. num. 17.* Couar. ad regulam peccatum 1. par. num. sexto, *versu Tertio adultera.* Ratio vero est: quod si quid obitaret quominus teneatur, maxime esset quod vniuersique magis obligetur suæ vitæ providere, quam alienæ. Ad id tantum habet locum in pari casu innocentis. In dispari enim si ut est in casu proposito, recta ratio dicit ius maius esse potius penes innocentem patientem iniuriam, quàm penes nocentem illam inferentem. Et confirmatur ex eo, quod ille inuadatur, & hic inuadat iniuste: ideoque ille ius habeat defendendi se, non autem hic nisi ab inuasionem desistat: sicut

tenetur, etiam cum propriæ vitæ periculo: cum mors temporalis postponenda sit mortæ æternæ: cui obnoxius manet non desistens à mortali peccato, prout censetur testis non reuocans testimonium, per quod causam dat mortæ innocētis, illius vitæ iniuste inuadens.

168.

Porro cum quis non solus sed alij cum ipso falsum testimonium tulerunt, nec volunt reuocare: istud habet locum in duobus casibus: quorum prior est quando ipse iisdem auctor fuit illud dicendi. Quia enim quidquid est causa cause, est etiam causa causati; non tantum illi suo falso testimonio innocentem inuadere cõlebuntur, sed etiam ipse sua inductione, quæ causa est eiusdem testimonij. Posterior casus est: quando etsi alius auctor non fuerit testificandi falsum: communi tamen consensu cum illis conspirauit in talem inuasionem innocentis. Cui sub mortali tenetur obuiare: quia ex eo, quod alij in peccato perseverare velint, non licet ipsi in illo permanere: neque ex eo excusatur, quod alij perinde ac ipse tenentur ad retractationem sui dicti, quia pari ratione tenetur in solidum, quæ teneretur si cum iisdem de communi consensu, spoliasset aliquem bonis: quo casu tenetur integre satisfacere, si illi non possent aut nolent id facere. Pro cuius plenioris notitia videnda sunt tradita in præced. lib. 10. num. 113. & aliquot sequentibus.

169.

In tribus autem aliis casibus illud ipsum non habet locum: Primus est, quando testimonium non fuit efficax, id est, nihil confert ad pœnam reo inferendam, aut ad illius incrementum: quia videlicet aliorum testimonij, quæ præcesserunt, sufficientia fuerunt sine suo. Nam etsi contra charitatem peccauerit falsum dicendo, non tamen contra iustitiam; utpote qui nec de damnum nec illius causam efficacem dederit: ideo tenetur tantum ex charitate retractare suum illud testimonium. Cuiusmodi obligatio non est talis, quæ cum vitæ periculo impleri debeat. Ordine charitatis enim, vita propria præfertur alienæ.

Secundus casus est, quando effectus falsi testimonij iam est secutus, ut quando falso accusatus, iam est affectus supplicio. Quia cum quod factum est, infectum esse nequeat: non manet falsi testis obligatio obiciendi se mortis periculo ad liberandum eum quem simili periculo iniuste exposuit; sed obligatio satisfaciendi Deo per penitentiam: & propinquis per restitutionem, faciendam eis secundum doctrinam traditam in memorato lib. decimo cap. 20.

Tertius casus est, quem ex Caiet. habet Petrus à Nauar. de resit. lib. 2. cap. 3. nu. 255. quando quis per ignorantiam seu obliuionem non damnabilem, falsum testimonium dixit. Sicut enim excusatur à malitia peccati iniustitiæ, ita & ab obligatione restituendi satisfaciendive; perinde ac ille, qui similiter ex ignorantia seu obliuione inculpabili peierat, excusatur à malitia perijurij & ab obligatione pro eo satisfaciendi. Vnde obligatio obuiandi damno ex tali testimonio secuto, solum est ex charitate proindeque non habet locum in casibus nimis arduis, inter quos locum præcipuum tenet casus periculi mortis.

CAPVT VIII.

De adulatione, susurratione, murmuratione,
& derisione.

SUMMARIUM

- 170 Quid sit & quale peccatum sit adulatio.
171 Quid sit susurratio, & illius differentia à detractione & contumelia.
172 Quando sit peccatum mortale & quando veniale.
173 Quid sit murmuratio: quodque esse possit tum contra Deum, tum contra Prælatos: de qua quando sit mortalis, regula generalis non datur.
174 Quid sit decisio & quando censetur peccatum mortale, quando tantum veniale.

SVPERSVNT paucis attingenda à liquor peccata linguæ, quæ nonnihil affinitatis habent cum detractione & contumelia.

170

Primum est, adulatio, quam Angelus in verbo Adulatio, in principio, definit peccatum ex sermone vanæ laudis exhibitio alicui, intentione complacendi. Vanam autem laudem

intellige, prout idem indicat, quæ alicuius laudatur de eo de quo non est laudandus; aut plusquam, est laudandus, aut quæ non fit eo fine, quo fieri deberet. Potest autem eiusmodi peccatum esse mortale tribus modis ex D. Th. 2. 2. q. 115. ar. 2. Ac primo ratione materiæ, puta quædo aliquis laudat alicuius peccatum: quia id dilectioni Dei cõtrarium est: quandoquidem in eo iustitia diuina damnatur, per quam Deus ipse peccato auersatur repugnatque. Contrarium item est dilectioni proximi, quem fouet in peccato. Hinc illud Isaie 5. Va qui dicitis malum bonum.] Secundo ratione intentionis; ut cū quis ad hoc adulatur alicui, ut noceat ei vel corporaliter, vel spiritualiter. Vnde Prouerb. 27. dicitur meliora esse vulnera diligētis, quam fraudulenta odientis oscula. Tertio, ratione occasiois: puta cum, laudando aliquem, ei præter intentionem occasio præbetur peccandi mortaliter. Quæ tamen in re videndum est, sitne occasio data, an accepta; pro quo consulere tradita de scandalo in præced. lib. 14. cap. 4. Addit autem D. Thomas, si aliquis ex sola auaritate detrahendi alios, vel ad euitandum aliquod malum, vel ad cõsequendū aliquod bonū sibi necessariū aduletur alicui, tanquam nihil dicat aut agens contra charitatem, non peccare mortaliter.

Secundum peccatum est susurratio, quæ, ex Caiet. in verbo susurratio, n. 171 describi potest; oblocuti & instituta ad amicitiam inter aliquos tollendam. Quæ descriptione indicatur illius differentia à contumelia, quæ lædit honorem; & à detractione quæ lædit famam. Talis differentia D. Thomas mentionem inferens 2. 2. quest. 74. ar. 1. eidem congruenter in sequenti art. 2. docet quod Sotus in 5. de iust. & iure qu. 1. ar. 1. plenius tractat: susurrationem ipsam esse peccatum grauius contumelia & detractione; quoniam amicitia bonum est melius honore & fama, ex Arist. lib. 8. Et hic, cap. 1. Ad quod facit illud Ecclesiastici cap. 6. Amiceo fideli: n. illa est cõparatio. Vnde ex Nauar. in Enchir. cap. 18. num. 13. susurro absolui non debet, donec eos quos discordes fecit, reconciliet inter se; aut saltem proponat firmiter se id serio curaturum: si que id consequi nequeat, se damnis secutis satisfacurum iuxta iudicium boni viri.

Attamen, ut notat Caiet. in verbo susurratio, communiter contingit, tale peccatum esse veniale ob imperfectionem actus. Siue ex parte intentionis: cum scilicet quis non intendit quidem lædere amicitiam; materialiter tamen dicit aliquid procuratiuum eiusmodi læsionis. Excipe, nisi de facto eadem sequatur grauis; susurro enim ad auertere debente: quoniam tanquam illata contra contra charitatem, non haberet tunc excusationem à mortali. Siue etiam ex parte eius, quod dicitur; nempe quando ipsum modicum est, nec sufficiens de se ad dissoluendam inter aliquos amicitiam. Siue denique ex parte modi dicendi: puta quia iocose, non item serio dicitur. Adde quod Sotus habet in cit. ar. 1. paulo ante solutionem argumentorum; veniale quoque esse susurrare, non quidem ut ex amicis facias inimicos: sed solum ut assiduam familiaritatem ab eis amouens. Immo nullum peccatum esse susurrare ad dirimendam amicitiam perniciosam, dummodo id fiat citra infamationem.

Tertium peccatum est murmuratio: quæ definitur querela cum impatientia, in iis, quæ homo debet patienter ferre. Committitur autem aliquando contra Deum; ut cum displicet quod prosperitatem vel aduersitatem non tribuat in hoc seculo, secundum meritum a hominibus; vel quod non regat mundum nostro arbitrio: tuncque peccatum est mortale, quando cõiunctam habet notabilem De irreuerentiam; ut si versuper credendo Deum esse iniustum; non gerere debitam curam hominum; aut in ea cura temere procedere, vel quid simile. Est igitur captiuandus intellectus, & in talibus humiliter dicendum cum Dauide Psal. 118. Iustus es Domine, & rectum iudicium tuum] & Psal. 50. Tibi soli peccauimus & malum coram te feci, ut iustificeris in sermonibus tuis, & vincas cum iudicaris.] Ut plurimum vero, contra Prælatos est murmuratio, cui pœna in cap. Alienus dist. 90. statuitur, ut qui in murmurat, sit ab unitate fratrum alienus. Contingit autem tum ex parte rei, de qua murmuratur; cum scilicet ea talis est, quam iuste quis patitur; & nihilominus clanculū conqueritur tum etiam ex parte modi, cum nempe cū patiens iniuste id fert impatienter, conquerendo clanculum, cum

possit